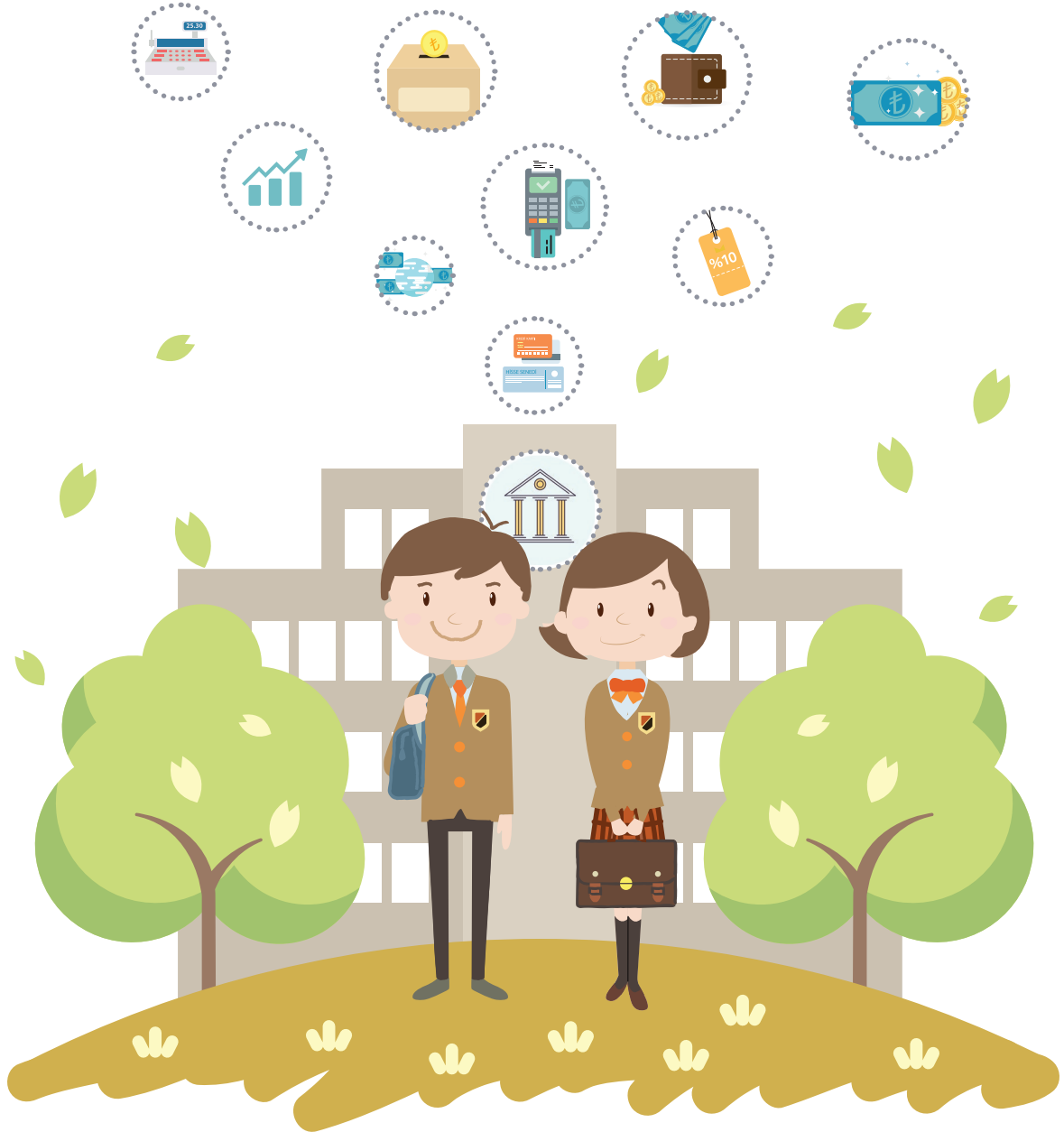

PARA HAKKINDA MERAK ETTİĞİN HER ŞEY

TÜRKİYE CUMHURİYET
MERKEZ BANKASI

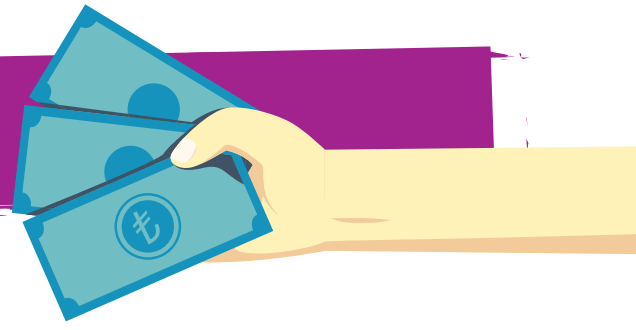

herkes
için
ekonomi

İÇİNDEKİLER

- 2 Para
- 4 Paranın İşlevleri
- 5 Paranın Özellikleri
- 6 Madenî Paranın Doğuşu
 - Paranın Değeri
 - Madenî Paranın Maliyeti
- 14 Banknotun Doğuşu
 - Banknotun Özellikleri
- 17 Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
 - Banknot Basımı
 - Fiyat İstikrarı
 - Enflasyon Bizi Nasıl Etkiler?
 - Ödeme Sistemleri
 - Uluslararası Rezervler
- 24 Türk Lirası Banknotlar
 - Banknotların Güvenlik Özellikleri
- 28 Ekonomi
 - Bütçe
 - Birikim ve Tasarruf
 - Hayal-Hedef Yolculuğu
 - Peki, Paralarımızı Nerede Biriktireceğiz?
 - Tasarruf Etmenin 10 Basit Yolu

PARA

Para, devlet tarafından bastırılan, üzerinde değeri yazılı olan, kâğıttan veya metalden yapılmış ödeme aracıdır. Para, bir malı veya hizmeti alırken veya çalışanların maaşlarını öderken kullandığımız şeydir. Örnek vermek gerekirse; bir otobüs bileti satın aldığımızda veya evdeki bozuk musluğu tamir eden tamirciye hizmeti karşılığında para ile ödeme yaparız. Bu açıdan para, mal ve hizmetleri satın almamızı sağlayan bir değişim aracıdır. Günümüzde gerçekleşen alışverişlerin sayısını düşünürsek, para kadar etkili ve pratik bir araç olmadan bu işlemleri gerçekleştirmenin neredeyse imkânsız olduğunu görürüz.

Mal ve Hizmet Derken Neyi Kastediyoruz?

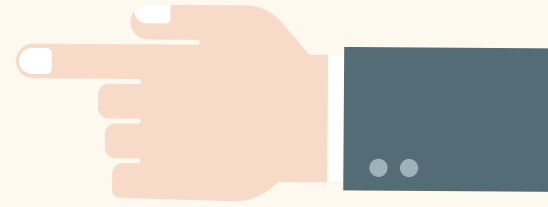
İhtiyaç ve isteklerimizi karşılama özelliğine sahip, elle tutulabilen, taşınabilen veya taşınamayan nesnelere **mal** diyoruz. Örneğin, ev, araba, telefon, elma, bisiklet ve ayakkabı bu gruba girer.

İhtiyaçlarımızın giderilmesi için düzenlenen, ancak elle tutulamayan ve saklanması mümkün olmayan faaliyetlere ise **hizmet** denir. Mesela, saç kestirmek, muayene olmak ve araba yıkatmak aldığımız hizmetlere örnektir.

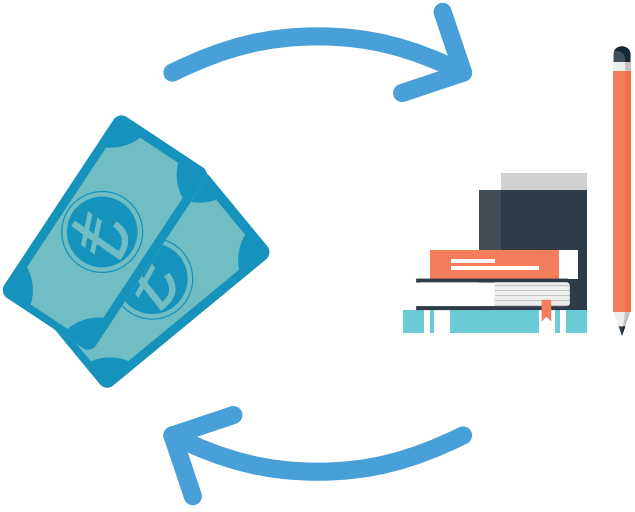

Biliyor musun?

Para sözcüğü Türkçeye, Farsça pâr (küçük parça) sözcüğünden geçmiştir.

PARANIN İŞLEVLERİ

Paranın işlevlerine bir göz atalım:

Öncelikle, para bir **değişim aracı**dır. Yani bir ürün satın almak veya satmak istediğimizde bu işlemi para ile gerçekleştiririz.

Para bir şeylerin değerini ölçmemizi sağlar ve bu sayede parayı **ölçü birimi** olarak kullanabiliriz.

Yani, bir şeyin değerini, onu almak için ne kadar paraya ihtiyacımız olduğu ile ifade edebiliriz. İşte ihtiyacımız olan bu tutara **fiyat** diyoruz. Anlaşılabilir bir ölçü birimi, ürünlerin fiyatlarını karşılaştırabilmemizi ve sahip olduğumuz ekonomik kaynakların değerini anlamamızı sağlar. Bu sayede fiyatlar, bir şeyi alıp almama konusunda karar vermemize ve sahip olduğumuz kaynakları en iyi şekilde yönetmemize yardımcı olur.

Para zaman içinde değer kaybetmediğinden **değer saklama aracı** olarak da kullanılır. Kazandığımız parayı hemen harcamak zorunda değiliz. Elimizdeki paranın bir kısmını birikim için ayırabilir ve daha sonra ihtiyaç duyduğumuzda harcayabiliriz.

PARANIN ÖZELLİKLERİ

Para;

- Herkes tarafından kabul edilir.
- Kolay taşınabilir.
- Bölünebilir.
- Dayanıklısıdır.
- Sınırlı miktardadır.

Para **kolay taşınabilir**. Mesela, para yerine koyun kullanılıyor olsaydı, her alışverişe yanımızda koyunlar ile gitmemiz gerekirdi. Bu durumun ne kadar zor olacağını bir düşünsene!

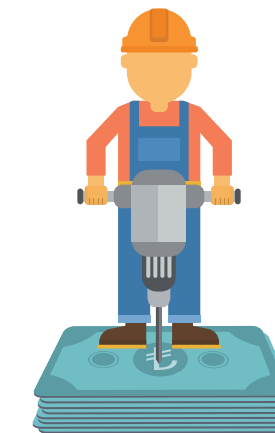

Para **herkes tarafından kabul edilen** bir ödeme aracıdır. Bu özelliği sayesinde para, alışveriş yapmamıza imkân sağlar ve paramız olduğu sürece bu imkân devam eder.

Paranın alışverişlerimizi kolaylaştıran bir diğer özelliği ise **bölünebilir** olması. Bugün kullandığımız paralar küçük birimlere bölünebiliyor. Örneğin 5 TL, beş tane 1 TL'ye ve 1 TL de dört tane 25 kuruşa bölünebilir. Ancak para bölünebilir olmasaydı, küsuratlı alışverişlerimizde parayı tam olarak ödeyemezdik ya da para üstü alamazdık.

Paranın en önemli özelliklerinden biri de **dayanıklı** olması. Eğer paranın bu özelliği olmasaydı, paramız zaman içinde değerini kaybederdi. Para yerine peynirin bir değişim aracı olduğunu düşün; almak istediğimiz malı alana kadar peynir bozulabilir ve değerini yitirebilirdi.

Son olarak, para, **miktarı sınırlı** olduğu için değerlidir. Düşünsene, pırlantalar kum taneleri kadar fazla olsaydı, bu kadar değerli olmazdı. Aynı durum para için de geçerli. Bu sebeple, devletler paranın değerini korumak için sınırlı miktarda para basar.

Ne kadar para basılacağına kimin karar verdiğini öğrenmek istiyorsan okumaya devam et!.. Bu soruya kitapçığın ilerleyen sayfalarında cevap bulacaksın.

MADENÎ PARANIN DOĞUŞU

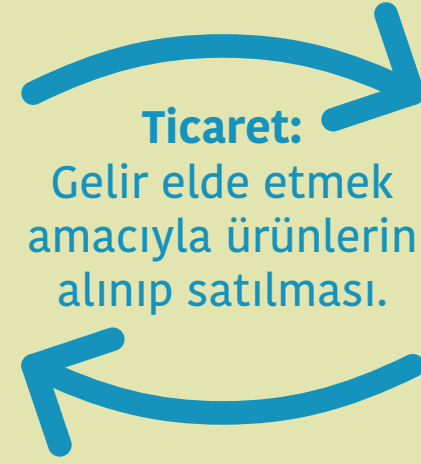
Paranın bulunuşundan önce insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için, ellerindeki malların fazlasını başka ürünler ile takas ediyor, yani değiştiriyorlardı.

Sümerliler, Babiller, Asurlular, Mısırlılar ve Yunanlılar gibi antik medeniyetler arasında ticaret, paranın ortaya çıkmasından çok önce başladı. Bu dönemde, insanlar sahip olduğu ürünleri başka ürünler ile takas edebilmek için tükettiklerinden daha fazla üretim yapıyorlardı. Örneğin; Sümerliler, değerli taşlar, çeşitli metaller ve odun almak için tahıl, hurma, sığır ve deri takas ediyorlardı.

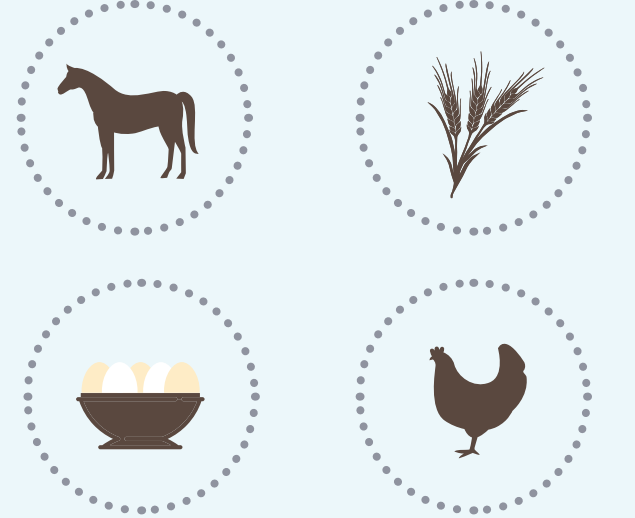

Tabii ki bunlar, büyük ve önemli toplumların gelişmelerine katkı sağlayan ticaret faaliyetlerine sadece birkaç örnek.

Ancak, bu şekilde ticaret yapmanın bazı zorlukları vardı. Takasın gerçekleşmesi için, istenen ürüne sahip birinin olması ve bu ürünü başka bir ürün veya hizmet ile değiştirmeye istekli olması gerekiyordu.

İhtiyaçların karşılıklı denk gelmesi (**isteklerin beraberliği**) her zaman kolayca başarılabilir bir şey değildi. Hatta bu sebeple insanlar tüccar tüccar, köy köy gezer, istediği şeyi elde edene kadar birçok takas gerçekleştirirdi. Örneğin, elinde fazladan pirinç bulunan ve kumaş almak isteyen bir kişi, elinde fazladan kumaş olan ve bunu pirinç ile değiştirmek isteyen birini bulmak zorundaydı.

İnsanlar istediklerini almak için ellerindeki ürününün ne kadarının yeterli olduğu konusunda anlaşana kadar **sıkı pazarlık** ederdi. Değiştirmek istedikleri ürünlerin değeri konusunda ortak bir değerlendirme yapmaları gerekirdi.

Bir yün battaniye ile ne kadar süt takas edebilirsiniz? Kimine göre yün battaniye 20 şişe süt ederken, kimine göre ise 30 şişe süt değerinde olabilirdi. Bu durum, değişim yapılan ürünlerin miktarlarını ayarlama güçlüğü yaratıyordu.

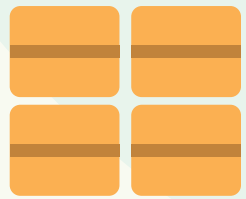
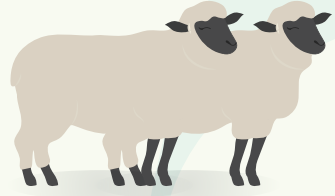
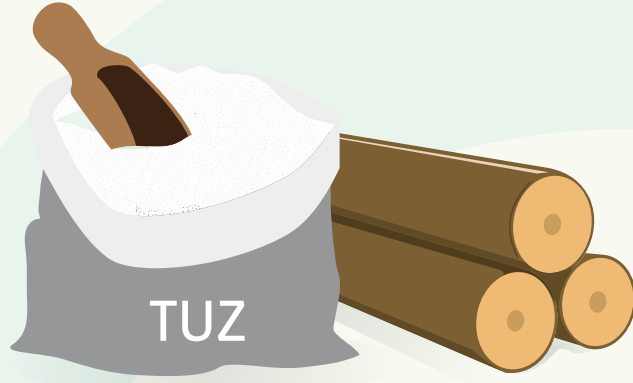
Ayrıca, insanlar genellikle yaklaşık değerlerle takas yapmak zorunda kalıyordu. Ancak, her şey bölünemediği için takas tam değerinde gerçekleşemiyordu. Mesela, tavuklarımızı bir inekle değiştirmek istediğimizde, bir ineğin değeri 3,5 tavuk olarak görülebilirdi. Bu durumda yarım tavuk veremeyeceğimiz için, ineğin değerinden ya daha çok ya da daha az tavuk verirdik.

Son olarak, biriktirmek çok zordu. Çünkü takas ekonomisinde sadece saklanabilir olan ve değeri zaman içinde azalmayan ürünler biriktirilebiliyordu. Süt, meyve, et, yumurta gibi zamanla bozulabilen ürünlere sahip olanlar bir an önce ellerindeki ürünleri saklanabilen ürünler ile değiştirmeye çalışırdı. Ne yazık ki bu da bozulabilen ürünler vaktinde değiştirilmediğinde insanların zarara uğrayabilecekleri anlamına geliyordu.

Takasın zorlukları sebebiyle, metaller, hayvanlar, tuz, odun gibi ürünler alışverişlerde herkes tarafından kabul edilmeye başladı. Böylece ticaret bu ürünler aracılığıyla gerçekleştirildi.

İşte bu ürünler **ürün para** dediğimiz kavrama örnektir. Bu tür para, para biriminin üç işlevini de yerine getirir:

- ✓ Değişim aracı,
- ✓ Ölçü birimi ve
- ✓ Değer saklama aracı olma.

Ürün para olmak için en uygun şey kıymetli metallerdi. Çünkü bu metaller, doğada nadir bulunuyorlardı ve bu onları değerli kılıyordu. Kıymetli metaller ayrıca, herkes tarafından kabul gören güzellik ve kolay işlenebilme gibi özelliklere sahipti. Zaman içinde görünümlerini ve değerlerini koruyabiliyorlardı. Az yer kaplıyor olmalarına rağmen çok değer taşıyorlardı ve farklı boyutlardaki parçalara bölünebiliyorlardı. Bu sayede, almak istediğimiz ürünler için tam olarak gerekli parayı ödememizi sağlıyorlardı.

Ancak, ham metalleri kullanmak çok uygun değildi, çünkü ödeme kabul eden her tüccar para olarak ne aldığından emin olmak zorundaydı. Metalin **gerçekliğini** (gerçekten altın ya da gümüş olup olmadığını), **ağırlığını**, **saflığını** (içine daha değersiz metaller karıştırılıp karıştırılmadığını) kontrol etmek zorundaydı. Bu sebeple her tüccar gerekli kontrolleri yapabilmek için yanında ölçek seti ve **mihenik taşı** taşımak zorundaydı. Bu durum farklı boyutlarda **madenî paralar (sikkeler)** ile çözüldü. Böylece madenî paralar doğdu.

Sikke:

Yuvarlak metallerin üzerine bir resmin veya bir yazının çeşitli baskı kalıpları kullanılarak işlenmesiyle elde edilen madenî para.

Mihenik taşı:

Silikon içeren özel bir taş. Altının saflığı, mihenik taşına sürtülüp arkasında bıraktığı ize ve renge bakarak doğrulanabilir.

Antik dönem tarihçisi Herodot, değerli metallerden madenî parayı üretilen ilk uygarlığın **Lidyalılar** olduğunu yazmıştır. Lidyalılar antik çağda Batı Anadolu'da yaşamışlardır. Madenî paraların kullanımı Lidyalılardan Antik Yunanlılara geçmiştir. Paranın tüm dünyaya yayılması ise Büyük İskender ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde olmuştur.

Paranın Değeri

Geçmişten günümüze para bir egemenlik simgesidir. Bu nedenle, devletler egemenliklerinin simgesi olarak madenî para basarlardı. Basılan her madenî paranın üzerinde, hükümdarın portresi veya kentin mührü ile güvence altına alınan değeri bulunurdu. Bu değer, paranın içindeki değerli metallerin miktarına göre belirleniyordu. Farklı değerlere sahip madenî paraların varlığı alışverişi kolaylaştırıyordu. Tek yapmanız gereken satın almak istediğiniz ürünün değeri kadar madenî para vermekti.

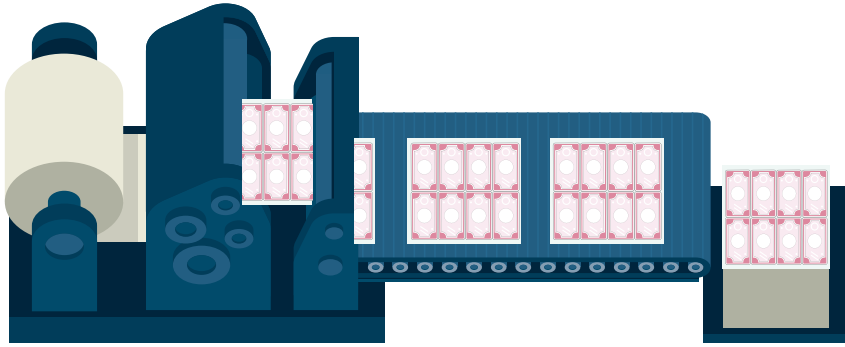
Roma İmparatorluğu döneminde madenî para üretimi çok yaygındı. Bu sebeple para basma hakkı vermek ve paranın değerini düzenlemek için birçok para reformu yapıldı. Birkaç küçük değişikliğe rağmen, geçtiğimiz yüzyıllarda madenî paralar Roma devrinde basılan madenî paralar ile hemen hemen aynı kaldı.

Parada bulunan değerli metal miktarı paranın değerini belirliyordu. Ancak kıymetli metalin değeri ülke dışındaki olaylardan etkileniyor ve zaman içinde değişebiliyordu. Örneğin Amerika'da altın madenlerinin keşfedilmesinin ardından, Avrupa'da altın ve kıymetli madenlerin fiyatı düştü. Avrupa'da kullanılan paralar 16. ve 17. yüzyıllarda değer kaybetti.

Devletler hazineleri boşaldığında ürettikleri madenî paralara daha değersiz metaller karıştırıp paradaki değerli metallerin oranını azalttılar. Bu da paranın üzerinde yazan değerden daha düşük bir değere sahip olması anlamına geliyordu. Bu tür paralar yayıldıkça o devletin parası güven kaybediyordu.

Devletlerin para basımından elde ettikleri gelire **para basma geliri (senyoraj)** denir. Senyoraj, o paranın değeri ile o paranın üretim maliyeti arasındaki farktır.

Madenî Paranın Maliyeti

Taşıma maliyeti: Uzak ülkelerden bir şeyler satın almak zorunda kalanlar paranın taşıma maliyetini de üstlenmek zorunda kalıyorlardı.

Değerli madenden üretilen paranın kullanılması birtakım maliyetleri beraberinde getiriyordu:

Fırsat maliyeti: Elimizdeki değerli madenler kısıtlı olduğu için bunları ne şekilde kullanacağımıza karar vermemiz gerekirdi. Hangi tercihin daha fazla avantaj sağlayacağını değerlendirmek zorundaydık. Örneğin; para basarken altın kullanırsak güzel bir kolye yapmak için altınımız kalmazdı. Bir şey elde etmek için neyden vazgeçtiğimiz, elde ettiğimiz şeyin fırsat maliyetidir. Yani, örneğimize göre altını para olarak kullanmanın fırsat maliyeti altın kolyedir.

Saklama maliyeti: Paraya sahip olanlar hırsızlardan korunmak için bekçi tutmak veya bir kasa satın almak için para harcıyorlardı. Yani insanların parayı koruyabilmek için de para harcamaları gerekiyordu. İşte buna paranın saklama maliyeti diyoruz.

Bilgi maliyeti: Farklı devletlerin paralarıyla ödeme yapanlar, madenî paraların gerçek değerini bilemiyorlardı. Paranın gerçek değerini anlayabilmek için kullanılan mihenk taşı gibi araç gereçler de madeni paraların kullanım maliyetini artırıyordu.

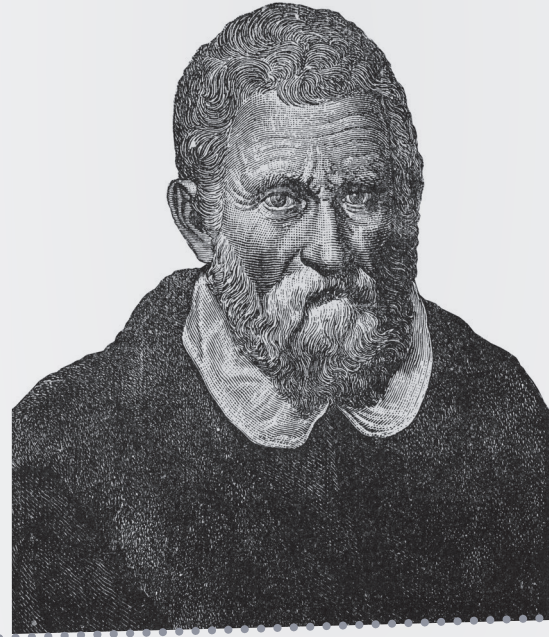
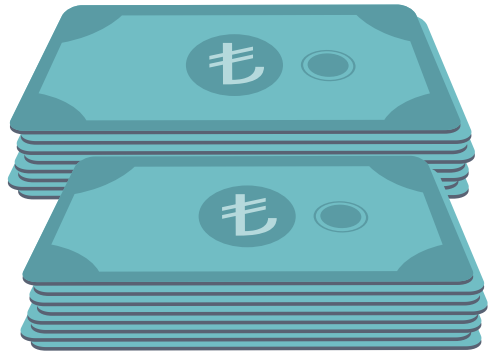
BANKNOTUN DOĞUŞU

Banknotlar, ticaretin gelişmesi ile birlikte madenî paraların yetersiz kalması sonucunda ortaya çıktı. İlk kâğıt para milattan sonra 9. yüzyılda Çin’de basıldı ve kullanımı kısa zamanda bu bölgeye yayıldı.

Kâğıt paraların Avrupa’ya gelmesi ise 13. yüzyılda Marco Polo sayesinde oldu. Babası ve amcası ile birlikte Çin’e giden Marco Polo, bu seyahat sırasındaki gözlemlerini anlatan Geziler Kitabı’nı yazdı. Kitapta yazılanlara göre, Marco Polo bu yolculuk sayesinde Çin’de İmparator Kubilay Han’ın emriyle çok miktarda kâğıt para üretilmiş olduğunu gördü. Bu paralar, dut ağacı kabuğundan yapılmıştı ve paraların ödemelerde geçerli olduğunu kanıtlamak için üzerine imparatorun mührü basılmıştı.

Kâğıt paranın Avrupa’da kabul görmesi, 14. yüzyılın sonlarına kadar sürdü. 14. yüzyılın sonuna gelindiğinde kuyumcular ve tüccarlar depolarında sakladıkları altın, gümüş gibi değerli madenlere karşılık olarak kâğıt makbuzlar yazmaya başladılar. Tüccarlar, banknot denilen bu makbuzlar ile daha sonra madenî para veya altın vereceklerini garanti etmiş oldular. Günümüzde kâğıt paralar için kullandığımız banknot ismi buradan geliyor.

Kâğıt paranın diğer adı banknottur.

Marco Polo

Banknotun Özellikleri

Başlarda, banknotlar sadece bankalar tarafından üretiliyordu. İnsanlar, bankalara değerli madenlerini ve kıymetlerini getirdiklerinde, bankalar bunun karşılığında bastıkları banknotları veriyordu. Banknotlar, pratik ve düşük maliyetli ödeme aracı olarak alışveriş sırasında kolaylık sağlıyordu. Bu da banknotları herkes tarafından kabul edilebilir bir ödeme aracı yaptı.

Banknotların yeni yeni ortaya çıkmaya başladığı zamanlarda, sadece birkaç banka altın karşılığında banknot verme yetkisine sahipti. Ancak, her banka bu yetkiyi aynı şekilde kullanmadı. Bazıları, bankaya getirilen altın değerinden daha az, bazıları ise daha fazla değerinde banknot verdi. Hangi bankaların adil olduğunu bilmek zordu. Bu nedenle banknotların gerçek değerine eş olmasını sağlamak için birtakım kurallar oluşturulmasına ihtiyaç duyuldu.

Türk Lirası

İngiliz Sterlini

ABD Doları

Avrupa Birliği Ortak Para Birimi Avro

Japon Yeni

İsviçre Frangı

Dönüştürülebilirlik

Geçmişte, banknot sahipleri, banknotları bankalara götürerek değerince altın alabiliyorlardı. Bu durum, banknotun dönüştürülebilir olduğu anlamına gelmektedir. Günümüzde ise dönüştürülebilirlik, bir ülke parasının altına veya diğer ülke paralarına, adına döviz kuru denilen bir ölçüye göre dönüştürülebilmesi demektir. Örneğin, bir kişi bankaya veya döviz bürosuna gidip o günkü değerden Türk lirası vererek parasını başka bir paraya dönüştürebilir veya bir miktar altına sahip olan bir kişi kuyumcuya gidip altınını satarak karşılığında Türk lirası alabilir.

Değer Garantisi Sağlama

Kâğıt paraların değeri, geçmişte sahip olunan altın, gümüş gibi değerli madenlerden gelmekteydi. Günümüzde banknotlar, herhangi bir madenden bağımsız olarak, sadece üzerinde yazan değeri temsil eder. Bu değer, devlete ve banknot basan kuruma duyulan güvenden dolayı herkes tarafından kabul edilir. Banknotlar, sadece bağımsız devletler tarafından basılır. Banknotların üzerinde yer alan devletin ismi veya hazinenin sembolü, banknotun üzerinde yazan değere sahip olduğunu garanti eder.

Yasal Ödeme Aracı Olma

Bir ülke tarafından basılan madenî ve kâğıt paralar, yasalara göre o ülkede kabul gören ödeme araçlarıdır. Her ülkede para basma yetkisini elinde bulunduran kuruluşların bastıkları paralar **yasal para** durumundadır.

Kişiler, yasal ödeme aracı olarak kabul edilen paraları kullanırlar. Çünkü merkez bankaları bu paraların basımı ile ilgili kuralları belirler ve değerini korur. Bu sayede, kişilerin borç ödemelerinde ve alışverişlerinde kullandığı paraların geçerli olduğu kabul edilir.

Yasal paralara olan güvenimiz, ülkemizde kullanılan yasal paraların değerinin merkez bankasının uyguladığı para politikası ile korunmasına ve sahte banknotları orijinallerinden ayırt etmeye yarayan güvenlik özelliklerine bağlıdır.

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

Geçen bölümlerde, banknot basma görevinin devletler tarafından tek bir bankaya verildiğini ve bu bankaya "merkez bankası" adı verildiğini öğrendik.

Cumhuriyetin ilanından sonra ülkemizin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla, ülkemizde de bir merkez bankası kurulmasına karar verildi. Bu amaçla, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1930 yılında kurularak 1931 yılında Ankara'da faaliyete başladı.

Merkez Bankası, diğer bankalardan farklıdır. Örneğin Merkez Bankasında hesap açtıramaz, fatura ödeyemez veya Merkez Bankasından kredi kartı alamayız.

Peki, Merkez Bankası ne yapar?

Merkez Bankaları

Altın karşılığında farklı değerlerde banknot veren bankalar karışıklığa yol açıyordu. Ayrıca, bu dönemde devletler harcamalarını yönetmekte zorluk yaşıyordu. Bu nedenle, hem yaşanan karışıklıkları önlemek hem de devletlerin yapacağı harcamaları karşılamak amacıyla sadece bu görev için kurulmuş bir bankaya banknot basma yetkisi verilmesi kararlaştırıldı. Bu şekilde devletler, banknot basımını denetleyebilir ve paranın güvenilirliğini sağlayabilir hale geldi. Bu şekilde kurulan bankalara merkez bankası ismi verildi. Merkez bankaları ilk olarak para basımı ve bunun dağıtımı için kurulmuş olsa da günümüzde buna ek birtakım önemli görevi yerine getiriyor.

Haydi! Şimdi Merkez Bankasının görevlerine göz atalım.

Banknot Basımı

Ülkemizde para basma yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisine aittir. Meclis, banknot basma yetkisini süresiz olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına devretmiştir.

Merkez Bankası ülkemizde kâğıt para basma yetkisi olan tek kurumdur.

Merkez Bankası, ekonomide ne kadar para olması gerektiğine karar verir ve buna göre basacağı banknot miktarını belirler. Merkez Bankası banknotların basımından ve dağıtımından sorumludur.

Ayrıca, Merkez Bankası banknotların yüksek güvenlik özelliklerine sahip olması için çalışır. Böylece, paraların kolayca taklit edilmesini önler.

Eğer sahip olduğumuz kâğıt paralar yırtılırsa, yanarsa, bir parçası kopar veya kaybolursa alışverişlerimizde bu paralar kabul edilmez. Peki, bu durumda o paranın değeri kadar para kaybetmiş mi olacağız? Merkez Bankası, yanmış, yırtılmış veya kopmuş paraları belli bir kural dâhilinde yenileriyle değiştirir. Örneğin, eksikliği yarısından az olan paralar yazılı değeri üzerinden değiştirilir. Bu sayede biz de paramızı kaybetmemiş oluruz.

Fiyat İstikrarı

Merkez Bankası, para basmanın yanında paranın alım gücünü de korur. Peki, paranın alım gücü nedir, korunması neden önemlidir? Bunu anlamak için öncelikle "enflasyon" kavramını anlamamız gerekiyor.

Günlük hayatta kullandığımız mal ve hizmet fiyatlarının sürekli artmasına **enflasyon** diyoruz. Örneğin, bu yıl bir kilo elmanın fiyatı 2 Türk lirası iken, gelecek yıl bu fiyat 2,50 Türk lirası olabilir. Sadece elmanın değil, yediğimiz ekmeğin, okuduğumuz kitabın, giydiğimiz kazağın, harcadığımız elektriğin, benzinin fiyatı da artıyorsa işte bunun sebebi enflasyondur.

Enflasyon, gelirimizin sabit kalması durumunda elimizdeki para ile daha az mal ve hizmet satın almamıza neden olur. Diğer bir deyişle paranın satın alma gücünün azalmasına yol açar. Örneğin, bir önceki yıl elimizdeki 5 Türk lirası ile beş kalem alabildiğimizi düşünelim. Bu yıl aynı parayla dört kalem alabiliyorsak bu, paramızın satın alma gücünün azaldığı anlamına gelir.

Ülkemizde de bu denli olmasa da yüksek enflasyon yaşanan dönemler oldu. Yüksek enflasyon dönemlerinin tekrar yaşanmaması için Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına 2001 yılında önemli görevler ve yetkiler verildi.

O zamandan bu yana Merkez Bankası enflasyonu önlemek için çalışıyor. Enflasyonun yüksek olmaması ve belirli bir seviyede kalması, diğer bir deyişle fiyat istikrarının sağlanması için önlemler alıyor.

Fiyat İstikrarı: Tasarruf, yatırım, tüketim gibi ekonomik kararlar alınırken, dikkate alınmayacak kadar düşük bir enflasyon oranının sağlanması ve sürdürülmesi anlamına gelir. Yani bu durumda, fiyatlar artmaz veya çok az artar.

Gelin enflasyonun neden kaynaklandığını bir hikâye üzerinden açıklayalım.

10 ailenin yaşadığı bir köy varmış. Bu köyde Ahmet Amca bir manav işletir, burada kendi bahçesinde yetiştirdiği ürünleri satarmış. Ahmet Amca köyde sadece 10 tane ev olduğu için meyve ve sebzelerini buna göre yetiştirmiş. Elindeki ürünleri fiyatlarken de su, makine, gübre gibi üretim maliyetlerini ve ürünlerine olan talebi göz önünde bulundurmuş.

Sonra bu köye yeni bir aile taşınmış. Ahmet Amca bu yeni gelen ailenin ihtiyaçlarını sahip olduğu ürünler ile karşılayabilmiş, ama bir sonraki yıl daha fazla ürün yetiştirmeyi planlamaya başlamış. Yıl bitmeden köye 10 aile daha taşınmış. Ancak Ahmet Amcanın elinde herkese yetecek kadar ürün yokmuş. Bahçesinden yeniden ürün toplayabilmesi için de bir yıl beklemesi gerekiyormuş. Her ailenin, bahçesinde ürettiği az sayıda ürünü almak istediğini bilen Ahmet Amca, meyve ve sebzelerin fiyatlarını artırmış. Sonuç olarak yalnızca daha çok parası olan aileler bu ürünlere yüksek fiyat ödeyerek alışverişlerini yapabilmiş.

Ertesi yıl, Ahmet Amca köye yeni taşınan aileleri de düşünüp bahçesine daha fazla ürün ekmiş. Ama o yıl kış o kadar soğuk geçmiş ki meyve ve sebzeler donmuş ve Ahmet Amcanın bahçesi istediği kadar ürün vermemiş. Ahmet Amca yeteri kadar ürün yetiştiremediği için de herkesin talebini karşılayamamaya devam etmiş. Bu nedenle ürünlerini yine yüksek fiyattan satmış. Çiftçi Ahmet Amcanın üst üste yaptığı bu zamlar yüzünden artık meyve sebze almak için daha fazla paraya ihtiyaç duyan diğer köylüler de kendi ürünlerinin fiyatlarını artırmaya başlamış. Berber Ali saç kesimine,

Kasap Mehmet etlerin fiyatlarına zam yapmış. Köye yeni taşınan aileler ve yaşanan zorlu kış nedeniyle o yıl bu köyde hem düşük üretimden hem de fazla talepten kaynaklanan enflasyon yaşanmış.

Bir sonraki yıl, Ahmet Amca herkese yetecek kadar ürün yetiştirebilmiş. Ancak, diğer köylüler kendi ürünlerinin fiyatlarını artırdığı için Ahmet Amcanın ürünlerini yetiştirirken ihtiyaç duyduğu tohum, gübre ve su gibi ihtiyaçları pahalalanmış. Üstelik aynı yıl dükkânın sahibi Fatma Teyze de Ahmet Amcanın manav için ödediği kirayı artırmış. Berber Ali ve Kasap Mehmet ile birlikte diğer köylülerin de üretim maliyetleri artmış.

Köylüler de daha fazla paraya ihtiyaç duydukları için kendi ürünlerinin fiyatlarını artırmış. Bu köyde bu yıl da artan maliyetlerden kaynaklanan enflasyon yaşanmış.

Üst üste enflasyonla mücadele eden köy ahalisi gelecek yılda da enflasyon yaşayacaklarını düşünmeye başlamış. Bu sebeple şimdiden ürünlerin fiyatlarına zam yapmaya karar vermişler. Ahmet Amca artık yeteri kadar üretim yapıyor olmasına rağmen, bu bekleyişlerden o da etkilenip ürünlerine zam yapmış. Yıl bitiminde köylüler satın aldıkları ürünlerin fiyatlarının gerçekten arttığını görüp “İyi ki vaktinde zam yaptık.” diye düşünmüşler. Hâlbuki o yıl yaşanan enflasyonun beklentiler dışında gerçek bir nedeni yokmuş. Sadece enflasyon beklentisi yüzünden yapılan zamlar yıl sonunda enflasyona sebep olmuş.

Hikâyede gördüğümüz gibi maliyetlerin artması, yüksek talep ve beklentiler enflasyona neden olur.

Peki, enflasyon neden kötüdür? Bunu birkaç örnekle açıklamaya çalışalım. Tarihte fiyatların tahmin bile edemeyeceğimiz bir hızda arttığı dönemler yaşandı. Bu durumun en çarpıcı örneklerden biri I. Dünya Savaşı sonrasında savaştan yenik çıkan Almanya’da yaşanan yüksek enflasyondur:

- Savaşın sona erdiği yıl bir ekmeğin fiyatı yaklaşık 150 Alman Markı (o tarihteki Alman para birimi) iken, sadece bir yıl içinde 200,000,000,000 (iki yüz milyar) Alman Markı oldu. İnsanlar bir yıl önce 150 Alman Markı ile alabildikleri ekmeğin birkaç ay sonra bir dilimini bile alamayacak hale geldiler. Yani paranın alım değeri düştü, aynı ekmeği almak için artık çok daha fazla paraya ihtiyaç duyuldu. Mal ve hizmetlerin fiyatı bu denli hızlı ve yüksek oranda artarken geliriniz aynı hız ve oranda artmıyorsa ne olur düşünsenize!..
- Bu dönemde fiyatlardaki artışı karşılamak için daha fazla paraya ihtiyaç duyuldu. Öyle ki, paranın basıldığı matbaalar bile bu kadar çok para basmaya yetiemediler.
- Çalışanlara bazı işletmelerde günde iki-üç kez maaş ödemesi yapılıyordu ve çalışanlar, ürünlerin fiyatı akşama kadar artmış olacağından öğle aralarında alışveriş yapmaya gidiyorlardı.
- Para, odunlardan daha değersiz hale geldiği için, insanlar ısınmak için odun yerine paralarını yakmaya başladı.
- Bir kafeteryaya giden müşteri içeceği iki fincan kahveyi aynı anda sipariş ediyordu, çünkü dakikalar sonra elindeki para bir fincan kahve almaya yetmiyordu.
- Emekliler gibi geliri sabit olan kesimler, sürekli artan fiyatlar nedeniyle ihtiyaçlarını karşılarlarken oldukça zor günler yaşadı ve hatta hayatlarını devam ettirmeleri imkânsızlaştı.

Enflasyon Bizi Nasıl Etkiler?

- Enflasyon olduğunda bir ürünü almak için daha fazla para vermemiz gerekir. Yani enflasyon paramızın satın alma gücünü azaltarak bizi fakirleştirir.
 - Enflasyon nedeniyle paramıza duyduğumuz güven azalır. Paramız, değer biriktirme aracı olma işlevini yerine getiremez. İleride değer kaybedeceği düşüncesi ile para biriktirmek istemeyebiliriz.
 - Enflasyon belirsizliğe neden olur. Üreticiler ürettikleri ürünler için fiyatları belirlerken, tüketiciler ise alacakları ürünlerin fiyatlarındaki değişiklikleri takip ederken zorlanır.
 - Enflasyon nedeniyle gelir düzeyi sabit ve düşük olan kesimin alım gücü giderek azalır, gelir dağılımı bozulur.
- Kısacası, bir ekonomide enflasyonun düşük ve istikrarlı olması çok önemlidir. İşte bu nedenle, Merkez Bankası fiyat istikrarını sağlamak için çalışır.**

Ödeme Sistemleri

Merkez Bankasının bir diğer görevi ise **ödeme sistemleri** kurmak ve işletmektir.

Ödeme sistemleri: Kişiler ve bankalar arasında para ve değerli kâğıtların (örneğin; hisse senedi) aktarımını sağlayan sistemlerdir.

Merkez Bankasının işlettiği ödeme sistemleri sayesinde ödeme yapacağımız yere gitmek zorunda kalmadan yakınımızdaki bir banka şubesinden veya internet üzerinden para gönderebiliriz. Eğer bu sistemler olmasaydı tüm ödemelerimizi elden yapmamız gerekirdi. Örneğin, şehir dışında okuyan ablamıza harçlığını verebilmek için babamızın, ablamızın yanına gitmesi gerekirdi. Bu durum hem para hem zaman hem de enerji kaybına yol açardı. Sonuçta paralarımızı öylece zarfın içine koyarak posta veya kargo ile gönderemeyiz. Merkez Bankası ödeme sistemleri sayesinde paralarımızın güvenli aktarılmasını sağlar.

Uluslararası Rezervler

Ülkelerin her an kullanıma hazır, diğer para birimlerine çevrilebilme özelliği bulunan ve uluslararası ödeme aracı olarak kabul gören varlıkları vardır; bunlar **uluslararası rezervler**dir.

Merkez Bankası, devletimizin sahip olduğu yabancı paraların ve altınların da koruyuculuğunu yapar. Döviz ve altınlardan oluşan rezervler Merkez Bankası tarafından saklanır. Merkez Bankası gerekli olduğunda bu kaynakların kullanılmasını sağlar.

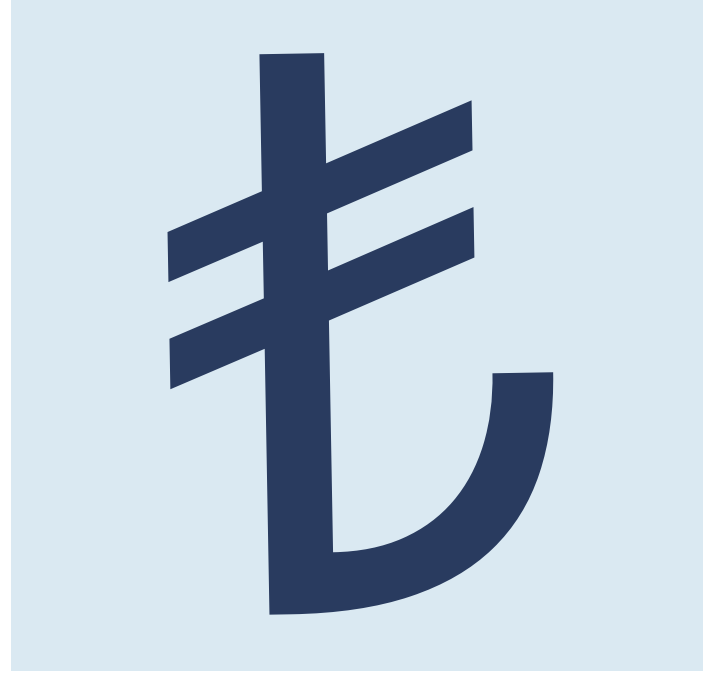
Yabancı ülke paralarına döviz denir.

Yabancı ülkelerin nakit biçimindeki para birimine ise efektif döviz denir.

TÜRK LİRASI BANKNOTLAR

Madenî paralar T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı Darphane ve Damga Matbaasında basılırken Türk lirası banknotlar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına bağlı Banknot Matbaasında basılır.

Dolaşımdaki Türk lirası banknotlar altı değerdedir. Diğer bir ifadeyle, dolaşımda farklı değere sahip altı çeşit banknot vardır. Bunlar 5, 10, 20, 50, 100 ve 200 TL'lik banknotlardır. Bu farklı değerdeki kağıt paraların her birine **kupür** diyoruz. Tüm banknotların ön yüzünde Mustafa Kemal Atatürk'ün portresi bulunurken arka yüzlerinde ise ülkemizde yetişmiş ve Türk tarihini farklı alanlarda etkilemiş kişilerin portreleri yer alır.

Biliyor musun? Dünyada 170'ten fazla para birimi kullanılmaktadır.

Bildiğin gibi Türkiye'nin kullandığı para birimi Türk lirasıdır ve kısaltması TL'dir. Türk lirasının simgesi olarak ₺ kullanılır. TL simgesinin bir çıpaya benzediğini fark ettin mi? Bu, Türk lirasının değer saklama aracı olarak “güvenli bir liman olduğunu” vurgular. Paralel çizgilerin aşağıdan yukarı doğru uzanıyor olması ise, Türk lirasının ve Türkiye ekonomisinin “istikrar içinde yükselen değerini” simgeler.

En büyük kağıt para olan 200 liralık banknotun arkasında halk ozanı Yunus Emre'nin portresi yer alır.

100 liralık banknotun arkasında bestekâr ve müzisyen Itri'nin (Buhurizade Mustafa Efendi) portresi vardır.

50 liralık kağıt para, kadın portresi bulunan tek banknotumuzdur. İlk kadın romancılarımızdan Fatma Aliye'nin portresi bu banknotta yer alır.

20 liralık banknotun arkasında Türk mimarisine yön veren Mimar Kemaleddin portresi bulunur.

10 liralık banknotun arka yüzü matematikçi Cahit Arf'ın portresini taşır.

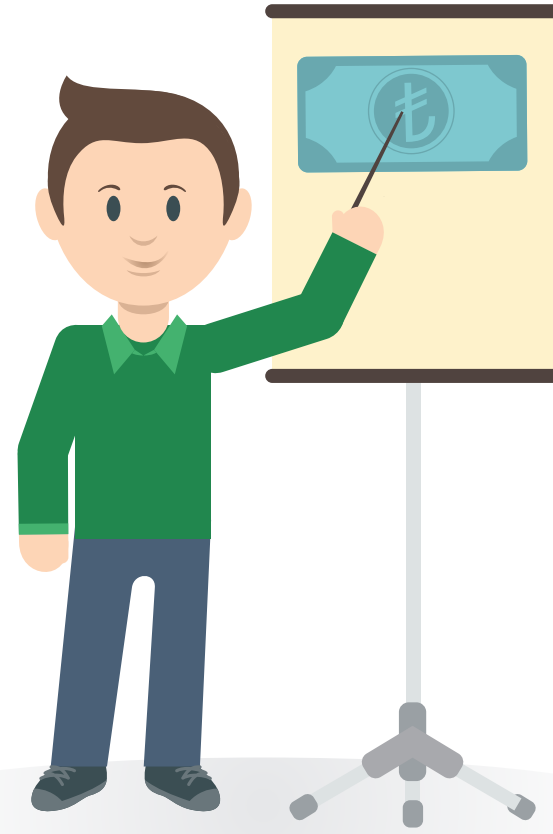
En küçük kağıt para olan 5 liralık banknotta bilim tarihi profesörü Aydın Sayılı'nın portresi vardır.

Dikkat ettin mi?
Banknotların her biri farklı renkte ve değerleri büyüdükçe boyutları da büyüyor.

Banknotların Güvenlik Özellikleri

Merkez Bankaları, paraların kalpazanlar tarafından taklit edilmesini ve sahte para basılmasını engellemek için çeşitli önlemler alır. Banknotlarda yer alan birtakım işaretler, paraları sahte paralardan ayırtmamıza yaradığı ve basılan paranın güvenli olmasını sağladığı için **güvenlik özellikleri** olarak adlandırılır.

Bizim de kullandığımız banknotların güvenlik özelliklerine dikkat etmemiz gerekir. Eğer biri bize sahte para verirse aslında geçersiz olan bir para almış oluruz ve kayba uğrarız. Bu nedenle banknotların güvenlik özelliklerini bilmemiz önem taşır.

Haydi! Şimdi banknotlarda yer alan güvenlik özelliklerine bakalım.

Kabartma Baskı
Paranın ön yüzünde farklı yerlerde bulunur ve dokunduğunda hissedebilirsiniz.

Gizli Görüntü
Paraya yatay olarak bakarsan sağ alt köşedeki şeklin içinde paranın değerini görebilirsin.

Holografik Şerit Folyo
Farklı açılardan baktığında renkli ve parlak yansımalar içinde paranın değerini ve TL harflerini görebilirsin.

Emniyet Şeridi
Parayı ışığa tuttuğunda, paranın değerini ve "TL" harflerini görebilirsin.

Renk Değiştiren Şerit
Farklı açılardan baktığında renk değiştiren bu şeritte paranın değerini ve "TL" harflerini görebilirsin.

Filigran
Parayı ışığa tuttuğunda Atatürk portresini ve paranın değerini görebilirsin.

Sen de banknotların güvenlik özelliklerini inceleyebilirsin. Bakalım tüm özellikleri bulabilecek misin?

EKONOMİ

İnsanların buğday, inek, mücevher, ev, saç kesme ve araba yıkama gibi çeşitli mal ve hizmetleri üretmek ve bunları tüketmek üzere, toprak, işgücü, makine gibi sınırlı üretim kaynaklarını hangi biçimde kullandıklarını inceleyen bilim dalına **ekonomi** denir.

Ekonomi, ailelerimizin, büyük şirketlerin ve devletlerin para ile yaptığı tüm işleri kapsar. Kitap almak, saçlarımızı kestirmek, elektrik faturası ödemek, baraj yapmak, makine almak veya para kazanmak ekonominin içinde gerçekleştirdiğimiz faaliyetlere örnektir.

Bir şeyi para ile satın almaya **harcama** denir. Okul çantası, ayakkabı, süt alırken para verdiğimizde harcama yapmış oluruz.

Sahip olduğumuz parayı sadece harcamak değil, hedeflediklerimizi gerçekleştirmek için biriktirmek de bir ekonomik faaliyettir.

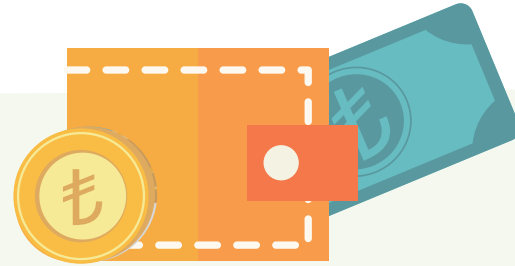
Bütçe

Gelir ve giderlerimizi yazdığımız tabloya **bütçe** denir. **Gelir**imiz, çalışarak kazandığımız para veya ailemizden aldığımız harçlık olabilir. **Gider** ise istek ve ihtiyaçlarımızı karşılamak için yaptığımız harcamalardır. Herkes bütçe yapar. Ailelerin, şirketlerin ve devletlerin de bütçeleri vardır.

Bütçe yapmak, paramızı nasıl harcadığımızı daha iyi anlamamızı ve giderlerimizi takip etmemizi sağlar. Böylece gelirimizden daha fazlasını harcamadığımıza emin oluruz.

Sen de kendi bütçeni yapabilirsin:

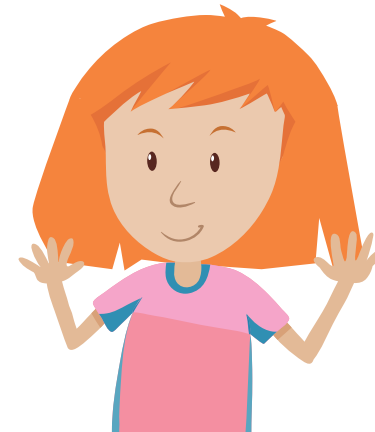
1. Bütçe yapmak için öncelikle gelirini yani sahip olduğun parayı hesaplaman gerekli.
2. Gelirini hesapladıktan sonra o dönem için ne kadar para biriktirmek istediğine karar ver. **Birikimi kendine ödediğin para olarak düşünebilirsin. Bunu asla ihmal etme!** Bunun için kendine kurallar belirleyebilirsin. Örneğin eline geçen paranın en az onda birini kumbaraya atmak gibi.
3. Daha sonra o dönem içinde yapmak zorunda olduğun ve yapmak istediğin harcamalara karar ver. Örneğin sinema bileti, pantolon alma ve saç kestirme gibi giderlerini bütçene kaydet.
4. Zorunlu harcamalarını kaydettikten sonra bütçeni aşmadan diğer isteklerine ne kadar para ayırabildiğini görüp harcamalarını buna göre yapabilirsin.

Birikim ve Tasarruf

Birikim; mal veya paranın harcanmayarak biriktirilmesi anlamına gelir. Gelirimiz ile harcama yapmadan önce veya ihtiyaçlarımızı karşıladıktan sonra birikim yapabiliriz.

Harcama yaparken dikkat etmemiz gereken şey, satın almak istediğimiz şeye gerçekten ihtiyacımız olup olmadığıdır. Yaşamımızı sürdürebilmek için sahip olmamız gereken şeylere **ihtiyaç**, öte yandan, yaşamımız için gerekli olmayan ancak sahip olmak istediğimiz şeylere ise **istek** denir. Örneğin, kıyafet, ilaç, yiyecek ihtiyacımız olanlar arasında yer alırken, oyuncaklar istekler arasındadır. İhtiyaçlarımızın en kısa sürede karşılanması önemlidir. İşte bu nedenle ihtiyaçlarımız için her zaman ihtiyatlı olmamız ve birikim yapmamız gerekir.

Paralarımızı harcamadan önce almak istediğimiz şeyin, istek mi ihtiyaç mı olduğunu değerlendirmemiz gerekir.

10 Saniye Kuralı

10 Saniye Kuralı tasarruf etmek için iyi bir yöntem. Bu kural, bir şey satın almak istediğimiz zaman, 10 saniye gibi kısa bir sürede kendimize sorular sorarak harcama kararını vermemizde bize yardımcı olur. 10 Saniye Kuralını tüm harcamalarımızda uygulayabiliriz.

“Sen benim isteğim misin, ihtiyacım mısın?”

- Seni almazsam ne olur?
- Benimle eve gelmeli misin?
- Evde sana benzeyen başka bir eşyam var mı?

Bu soruları kendimize sorarak satın almak istediğimiz ürünün isteğimiz mi yoksa ihtiyacımız mı olduğuna karar verebiliriz.

Para Gökten Yağmıyor!

Kazandığımız parayla huzur içinde yaşayabilmek için paramızı dikkatli bir şekilde yönetmemiz ve gelecek için para biriktirmemiz gerekir. Paramızı harcarken seçim yapmamız gereken durumlarla karşılaşabiliriz. Çünkü bir şeyi satın alırken başka bir şeyden vazgeçmek zorunda kalabiliriz. Harcamalarımızı dikkatli bir şekilde düşünmemiz ve para biriktirmeyi alışkanlık haline getirmemiz gerekiyor. Sonuçta para gökten yağmıyor.

Sen de büyüklerine ne için birikim yaptıklarını sorabilirsin.

Parayı, enerjiyi, suyu ya da tüketilecek herhangi bir şeyi dikkatli kullandığımızda **tasarruf** yapmış oluruz. Paramızı yeterince biriktirdiğimizde isteklerimize daha kolay ulaşabiliriz. Bunun için kendimize bir **hedef** koymamız gerekir. Bu hedef, insanlara yardım etmek, ailemize destek olmak ya da o çok beğendiğimiz bisikleti almak olabilir. Harcama yapacağımız zaman bu hedefimizi düşünüp ona göre karar verebiliriz. Bir hedefimizin olması, gereksiz harcamalar yapmamızı engeller.

Sen de büyüklerine nasıl tasarruf ettiklerini sorabilirsin.

Hayal-Hedef Yolculuğu

Hayalini hedefe nasıl dönüştüreceğini biliyor musun?

Gerçekleştirmek istediğin hayalini planlayarak hedefe dönüştürebilirsin. Haydi, gel birlikte hayalini hedefe dönüştürmek için neler yapman gerekiyor bir bakalım.

- Kısa zamanda gerçekleştirmek istediğin hayallerin neler?
- Uzun zamanda gerçekleştirmek istediğin hayaller neler?
- Hayallerini gerçekleştirmek için plan yap ve bu planlarını ailenle paylaş.
- İhtiyacın olan para miktarını belirlemek için fiyat araştır ve bütçeni yap.
- Planlarını gerçekleştirmek için kendine kısa zamanlı hedefler belirle.
- Hedefinden uzaklaşmamak için hedefinin fotoğrafını odana, dolabına, panona as.

Peki, Paralarımızı Nerede Biriktireceğiz?

Bunun için iki yol izleyebiliriz. İlk tercih olarak, madeni veya kâğıt paralarımızı **kumbarada** biriktirebiliriz. Kumbarada yeterli para biriktirdiğimizi düşündüğümüzde bu paraları hedefimize ulaşmak için kullanırız. Diğer bir seçenek ise daha uzun bir zaman boyunca para biriktireceksek ailemizden bizim için bir **banka hesabı** açtirmasını istemek olabilir.

Hepimiz ekonominin bir parçası olduğumuz için tasarruf yaptığımızda ülkemizin kalkınmasına da katkıda bulunmuş oluruz. Eğer harçlıklarımızı bankalar aracılığıyla biriktirirsek, bankalar bu parayı ihtiyacı olanlara ödünç verebilir. Bu sayede, birinin ev almasına, başka birinin ise fabrika açmasına yardımcı olabiliriz.

Artık plan yaptın ve hayalini hedefe dönüştürdün. Tek yapman gereken tasarruf ve birikim.

Senin hayalin ne?

Hayalini gerçekleştirmek için hedef belirledin mi?

Hayallerini ve hedeflerini ailen ile paylaştın mı?

Hedefin için kaç paraya ihtiyacın var?

Her hafta kumbarana kaç para atacaksın?

Hedefini gerçekleştirmen kaç hafta sürecek?

Tasarruf Etmenin 10 Basit Yolu

1. Odadan çıkarken ışıkları kapatalım.

2. Kullanmadığımız zamanlarda elektronik aletleri kapatalım.

3. Dişlerimizi fırçalarken suyu boşa akıtmayalım.

4. Elimizi yıkadıktan sonra musluğu kapatalım ve suyun boş yere akmasına engel olalım.

5. Az kullanılmış defteri bir sonraki yıl kullanmaya devam edelim.

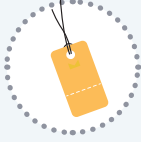
6. İhtiyacımız olandan daha fazla kıyafet almayalım.

7. Eskiye kıyafetlerimizi onaralım.

8. Tabağımıza bitirebileceğimiz kadar yemek alalım.

9. Eve alınan yiyecekleri son kullanma tarihinden önce tüketelim.

10. Kitaplarımızı ve oyuncaklarımızı arkadaşlarımızla değiş tokuş edelim.

herkesicin.tcmb.gov.tr

